

УДК 331.08.005.96

DOI <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2025-1-155-160>

Шлєіна Людмила Іванівна,

доктор філософії, доцент,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного,
м. Запоріжжя, Україна.
liudmyla.shlieina@tsatu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2999-4865>

Зімонова Ольга Володимирівна,

старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного,
м. Запоріжжя, Україна.
olha.zimonova@tsatu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6564-665X>

МЕНТОРСТВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЧИННИК ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта потребує підготовки соціально компетентних і конкурентоспроможних фахівців, здатних до саморозвитку та самоактуалізації. Випускники мають бути соціально мобільними, гнучкими, володіти професійно орієнтованими знаннями, що визначають їхній професійний успіх. Для досягнення цього рівня необхідно впроваджувати менторство, яке є актуальним у навчально-науковій діяльності, лідерстві, волонтерстві та менеджменті. Менторство сприяє соціальній активності, ініціативності та відповідальності. За кордоном менторство давно визнане важливим доповненням до викладання у вищій школі, а менторські програми сприяють професійному зростанню та впевненості студентів. В Україні менторство в системі «ментор-студент» є значущим для виконання індивідуальних завдань, формування професійних компетентностей, набуття практичних навичок, розвитку особистісних якостей та професійної адаптації молодих фахівців (Сидорук, 2019).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях існує багато визначень наставництва. Зокрема, зарубіжні вчені, такі як А. Гаргреавес, М. Фуллан, А. Франке, К. Скамп та П. Гудзон, досліджують наставництво викладачів вищої школи та вчителів. Вплив поведінки наставника на якість наставництва вивчали В. Годшальк та Дж. Сосайк. Складові наставництва та рекомендації для наставників розглянуті у працях В. Бреда Джонсона та Чарльза Р. Рідлі. К. Крем, Д. Олієн та С. Керрол уточнюють визначення наставництва, описують розвиток цього процесу та визначають функції наставника через характеристику його взаємин із молодим спеціалістом.

Українські науковці приділяють значну увагу різним аспектам наставництва. Зокрема, Н. Гаврилів досліджувала наставництво як інструмент сучасної освіти, аналізуючи взаємодію між викладачами та студентами та наголошуючи на необхідності її вдосконалення (Гаврилів, 2009). Вона визначила наставництво як ключовий засіб для інтерактивної та

ефективної співпраці. О. Антонова та М. Бойченко розглядали менторство як форму підтримки обдарованих і талановитих студентів як в Україні, так і в країнах ЄС та США. О. Байдарова, О. Смаль, І. Сацюк та В. Андросова вивчали наставництво як засіб соціальної підтримки. Н. Моргунова досліджувала психологічні аспекти тьюторської та кураторської діяльності у роботі з іноземними студентами в українських закладах вищої освіти, тоді як І. Семененко зосередився на технологіях педагогічного супроводу під час професійної підготовки іноземних студентів у технічних університетах. М. Морозова аналізувала наставництво як процес формування особистості молодого фахівця (Антонова, 2010; Бойченко, 2014; Байдарова, 2012; Смаль, 2014; Моргунова, 2016; Розвадовська, 2018).

У своїх дослідженнях О. Іваницька зосереджується на інтеграції української освіти до Європейського освітнього простору, приділяючи особливу увагу ролі координатора програми Еразмус+ як тьютора та ментора в умовах зростаючої академічної мобільності в українських закладах вищої освіти (Іваницька, 2018). Натомість Н. Алюшина та Т. Новаченко аналізують компетентісно орієнтоване наставництво як невід'ємну частину навчального процесу в професійній підготовці державних службовців, підкреслюючи важливість людиноцентризму як принципу державного управління в Україні та необхідність удосконалення механізмів формування професійної культури посадових осіб публічної влади (Алюшина, 2014; Новаченко, 2013).

Мета статті. Обґрунтувати особливості системи менторства як механізму розвитку освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Менторство, або наставництво, є важливим чинником, що позитивно впливає на розвиток освітнього процесу в закладах вищої освіти (ЗВО). Впровадження менторських програм сприяє індивідуалізації навчання, підвищенню академічної успішності студентів та створенню сприятливого освітнього середовища.

Менторство, або менторинг – це процес, у якому досвідчений фахівець (ментор) надає

підтримку та передає свої знання, навички й досвід менш досвідченій особі (менті) для її професійного чи особистісного розвитку.

Менторство може бути формальним, коли воно організоване через офіційні програми чи організації, або неформальним, коли ментор допомагає менті за власною ініціативою.

Основна мета менторства – сприяти розвитку потенціалу менті, підготовці його до професійних та особистих викликів, а також забезпечити підтримку у досягненні поставлених цілей.

Близьким до менторства є наставництво – це відносини, у яких досвідченіша або більш обізнана особа допомагає менш досвідченій або менш обізнаній засвоїти певні компетенції. Ці відносини можуть стосуватися як професійної тематики, так і особистого розвитку. Наставництво застосовується в різних сферах, включаючи бізнес, державне управління, неурядові організації та освіту. Воно є ефективним підходом для адаптації нових працівників, підтримки програм розвитку талантів та вирівнювання професійних можливостей.

Академічний наставник, або ментор, відіграє ключову роль у підтримці та розвитку студентів, особливо в контексті освіти дорослих. Основні завдання академічного наставника включають: *професійна підтримка*: сприяння адаптації здобувачів до навчального процесу, допомога у визначенні та досягненні їхніх академічних та кар'єрних цілей; *розвиток компетентностей*: сприяння формуванню професійних та соціальних компетентностей, необхідних для успішної діяльності в обраній сфері; *мотивація та наставництво*: заохочення здобувачів до саморозвитку, підвищення їхньої мотивації до навчання та професійного зростання.

Права та обов'язки наставника в освіті дорослих визначаються законодавством та внутрішніми положеннями закладів освіти. До основних обов'язків належать: *планування та організація навчання*: розробка індивідуальних навчальних планів, адаптація навчальних матеріалів відповідно до потреб дорослих здобувачів; *оцінювання прогресу*: моніторинг успішності здобувачів, надання

конструктивного зворотного зв'язку та рекомендацій для покращення; *підтримка та консультування*: надання консультацій з академічних та професійних питань, підтримка у вирішенні особистісних та соціальних проблем, що можуть впливати на навчання.

Права наставника включають можливість участі у формуванні навчальних програм, доступ до необхідних ресурсів для ефективного виконання своїх обов'язків та право на підвищення кваліфікації.

Ефективне наставництво в освіті сприяє підвищенню якості навчання, розвитку професійних компетентностей здобувачі та їх успішній інтеграції в професійне середовище (Шаманська, 2022).

Наставництво є важливим процесом у формуванні особистості молодого фахівця. Виділяють кілька його видів, зокрема: *педагогічне наставництво*: спрямоване на адаптацію та професійний розвиток молодих фахівців, допомагає їм швидше інтегруватися в професійний процес та підвищити свою майстерність; *одноліткове наставництво*: передбачає взаємодію між колегами або здобувачами одного рівня, де вони підтримують та навчають один одного, сприяючи взаємному розвитку та обміну досвідом; *м'яке наставництво*: засноване на підтримці, розумінні та ненав'язливому впливі, де наставник слугує прикладом для наслідування, допомагаючи підопічному розвиватися без авторитарного підходу; *наставництво в молодіжній роботі*: спрямоване на підтримку молоді, розвиток їхніх навичок та потенціалу через встановлення довірливих відносин з наставником.

Кожен із цих видів наставництва відіграє ключову роль у професійному становленні та особистісному розвитку молодих фахівців, забезпечуючи їм необхідну підтримку та напрям для зростання.

Світова практика менторингу (наставництва) ґрунтується на кількох ключових принципах, які забезпечують ефективність цього процесу: *довіра та конфіденційність*: створення безпечного середовища, де менті може відкрито ділитися своїми думками та переживаннями, є основою успішного

наставництва; *індивідуальний підхід*: наставник враховує унікальні потреби, цілі та особливості менті, адаптуючи свій стиль та методи взаємодії відповідно до цього; *активне слухання та зворотний зв'язок*: ефективне наставництво передбачає уважне слухання менті та надання конструктивного зворотного зв'язку для підтримки його розвитку; *повага та рівноправність*: взаємодія між наставником та менті базується на взаємній повазі, без домінування однієї сторони над іншою; *встановлення чітких цілей та очікувань*: на початку наставницьких відносин важливо визначити конкретні цілі та очікування, щоб забезпечити спрямованість і результативність процесу; *постійний розвиток та навчання*: наставництво сприяє безперервному професійному та особистісному зростанню як менті, так і самого наставника.

Дотримання цих принципів сприяє побудові ефективних наставницьких відносин, які підтримують розвиток та успіх менті.

Професіограма ментора (наставника) відображає сукупність професійно важливих якостей, компетенцій та обов'язків, необхідних для ефективного здійснення наставницької діяльності. Основні компоненти професіограми ментора включають:

Професійні компетенції: глибокі знання та досвід у відповідній галузі, що дозволяють ділитися практичними навичками та експертизою з підопічними; розуміння сучасних тенденцій та викликів у сфері діяльності для надання актуальних порад та рекомендацій.

Педагогічні здібності: вміння передавати знання та адаптувати інформацію відповідно до рівня підготовки менті; розвиток критичного мислення та самостійності у підопічних.

Комунікативні навички: активне слухання та емпатія, що сприяють встановленню довірливих відносин; чітке та зрозуміле вираження думок для ефективної передачі інформації.

Морально-етичні якості: повага до особистості менті, врахування його індивідуальних особливостей та потреб; дотримання етичних норм та конфіденційності у взаємодії.

Організаційні здібності: планування та координація навчального процесу, встановлення реалістичних цілей та контроль їх досягнення; гнучкість та адаптивність у підходах до наставництва залежно від змінних обставин.

Мотиваційні аспекти: натхнення та підтримка менті у досягненні поставлених цілей; сприяння розвитку впевненості та самостійності у підопічних.

Дотримання цих характеристик забезпечує ефективність наставницької діяльності та сприяє професійному і особистісному розвитку здобувачів.

Дослідження підтверджують, що менторство безпосередньо впливає на забезпечення

якості освіти та успішність здобувачів. Зокрема, впровадження менторських програм у ЗВО дозволяє індивідуалізувати освітній процес відповідно до потреб кожного здобувача, об'єднуючи їх у спільних прагненнях та інтересах (Іваницька, 2019).

Висновки. Підводячи підсумки можна зазначити, що через менторські програми студенти отримують підтримку та розвиток професійних і особистісних компетенцій. Менторство в освітньому процесі сприяє підвищенню якості освіти є важливим інструментом для забезпечення якісної освіти, розвитку професійних і особистісних компетенцій, а також для успішної адаптації та мотивації здобувачів.

Література

1. Сидорук І. І. Роль менторства у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. (online) Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2019. № 2(18). С. 283–289. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2019-2-18-36>
2. Гаврилів Н. Наставництво як інструмент сучасної освіти. *Гуманітарні та соціальні науки : матеріали I Міжнародної конференції молодих вчених HSS-2009 (Львів, 14-16 травня 2009).* Львів, 2009. С. 201–202.
3. Антонова О. Є. Освітнє середовище вищого навчального закладу як впливовий чинник розвитку обдарованості студентів. *Навчально-виховне середовище та моральність у XXI столітті.* Спец. випуск № 62. Київ–Вінниця : Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки, 2010. С. 24–28.
4. Бойченко М. Менторство як форма підтримки обдарованих і талановитих у країнах ЄС та США. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2014. № 7(41). С. 3–9.
5. Байдарова О. Наставництво як форма соціальної підтримки випускників інтернатних закладів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка. Психологія. Соціальна робота.* 2012. № 3. С. 64–67.
6. Наставництво крок за кроком : посібник для небайдужих дорослих / О. Смаль та ін. Київ, 2014. 80 с.
7. Моргунова Н. С. Психологічний аспект тьюторської та кураторської діяльності у процесі роботи з іноземними студентами у ВНЗ України. *Педагогіка та психологія: збірник наукових праць.* Харків : Видавець Рожко С. Г., 2016. Вип. 53. С. 330–339.
8. Розвадовська Т. В. Наставництво як педагогічний феномен. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка.* 2018. Вип. 24(2). С. 140–147. URL: <https://hdl.handle.net/20.500.14570/1443>
9. Іваницька О. С. Еразмус + координатор як тьютор та ментор в умовах зростання академічної мобільності у ЗВО України. *ScienceRise: Pedagogical Education.* 2018. № 5(25). С. 14–18. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2018.134545>
10. Алюшина Н. О. Компетентнісно орієнтоване наставництво як складова цілісного навчального процесу в професійній підготовці державних службовців. *Вісник НАДУ.* 2014. № 2. С. 12–17.
11. Новаченко Т. Людиноцентризм як принцип і пріоритет державного управління в Україні. *Публічне управління: теорія та практика : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління.* 2013. С. 55–63.
12. Шаманська О. І. Освіта дорослих в Україні: завдання, особливості, перспективи розвитку. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи.* 2022. Том 22, № 2. С. 140–149. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.2\(22\).2022](https://doi.org/10.35387/od.2(22).2022)
13. Іваницька О. С. Особливості впровадження тьюторства та менторства у закладах вищої освіти України. *Young Scientist.* 2019. № 1(65) January. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-1-44>

References

1. Sydoruk, I. I. (2019). Rol mentorstva u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [The role of mentoring in the professional development of future social workers]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia Serii: Pedagogika i psykholohiia – Bulletin of Alfred Nobel University. Series: Pedagogy and Psychology*, 2(18), 283–289. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2019-2-18-36> [in Ukrainian].
2. Havryliv, N. (2009). Nastavnytstvo yak instrument suchasnoi osvity [Teaching as an instrument of contemporary enlightenment]. *Humanitarni ta sotsialni nauky: materialy I Mizhnarodnoi konferentsii molodykh vchenykh – Humanities and Social Sciences: Proceedings of the First International Conference of Young Scientists*. (pp. 201–202). Lviv [in Ukrainian].
3. Antonova, O. Ye. (2010). Osvitnie seredovyshe vyshchoho navchalnoho zakladu yak vplyvnyi chynnnyk rozvytku obdarovanosti studentiv [Middle school education as an influential factor in the development of giftedness in students]. *Navchalno-vykhovne seredovyshe ta moralnist u XXI stolitti – Educational Environment and Morality in the 21st Century*, 62, 24–28. Kyiv–Vinnytsia: Instytut innovatsiinykh tekhnolohii i zmistu osvity MON Ukrainy, Akademiia mizhnarodnoho spivrobitnytstva z kreatyvnoi pedagogiky [in Ukrainian].
4. Boichenko, M. (2014). Mentorstvo yak forma pidtrymky obdarovanykh i talanovytykh u krainakh YeS ta SSHA [Mentoring as a form of support for gifted and talented in the EU and the US]. *Pedagogichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 7(41), 3–9 [in Ukrainian].
5. Baidarova, O. (2012). Nastavnytstvo yak forma sotsialnoi pidtrymky vypusknnykiv internatnykh zakladiv [Tutoring as a form of social support for graduates of boarding schools]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogika. Psykholohiia. Sotsialna robota – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Pedagogy. Psychology. Social Work*, 3, 64–67 [in Ukrainian].
6. Smal, O., et al. (2014). Nastavnytstvo krok za krokom. Posibnyk dlia neбайдужыkh doroslykh [Mentorship Step by Step. A Guide for Concerned Adults]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Morhunova, N. S. (2016). Psykholohichniy aspekt tuitorskoї ta kuratorskoї diialnosti u protsesi roboty z inozemnyimi studentamy u VNZ Ukrainy [The psychological aspect of tutor and curator activity in working with international students in Ukrainian HEIs]. *Pedagogika ta psykholohiia – Pedagogy and Psychology*, 53, 330–339 [in Ukrainian].
8. Rozvadovska, T. V. (2018). Nastavnytstvo yak pedagogichniy fenomen [Mentoring as a pedagogical phenomenon]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii II: Sotsialna robota. Sotsialna pedagogika – Scientific Journal of M. P. Drahomanov National Pedagogical University. Series II: Social Work. Social Pedagogy*, 24(2), 140–147. Retrieved from <https://hdl.handle.net/20.500.14570/1443> [in Ukrainian].
9. Ivanytska, O. S. (2018). Erasmus+ koordynator yak tiutor ta mentor v umovakh zrostantia akademichnoi mobilnosti u ZVO Ukrainy [Erasmus+ coordinator as tutor and mentor in the context of growing academic mobility in Ukrainian HEIs]. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 5(25), 14–18. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2018.134545> [in Ukrainian].
10. Aliushyna, N. O. (2014). Kompetentnisno oriientovane nastavnytstvo yak skladova tsilisnoho navchalnoho protsesu v profesiinii pidhotovtsi derzhavnykh sluzhbovtziv [Competency-oriented mentorship as a component of the holistic educational process in the professional training of civil servants]. *Visnyk NADU – Bulletin of the National Academy for Public Administration*, 2, 12–17 [in Ukrainian].
11. Novachenko, T. (2013). Liudynotsentryzm yak pryntsyyp i priorytet derzhavnoho upravlinnia v Ukraini [Human-centrism as a principle and priority of public administration in Ukraine]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka : zbirnyk naukovykh prats Asotsiatsii doktoriv nauk z derzhavnoho upravlinnia – Public Administration: Theory and Practice: a collection of scientific papers of the Association of Doctors of Sciences in Public Administration*, pp. 55–63 [in Ukrainian].
12. Shymanska, O. I. (2022). Osvita doroslykh v Ukraini: zavdannia, osoblyvosti, perspektyvy rozvytku [Adult Education in Ukraine: Tasks, Features, and Development Prospects]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy – Adult Education: Theory, Experience, Prospects*, 22(2), 140–149. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.2\(22\).2022](https://doi.org/10.35387/od.2(22).2022) [in Ukrainian].
13. Ivanytska, O. S. (2019). Osoblyvosti vprovadzhennia tiutorstva ta mentorstva u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Peculiarities of implementing tutoring and mentoring in Ukrainian higher education institutions]. *Young Scientist*, 1(65). DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-1-44> [in Ukrainian].

Шлєіна Л. І., Зімонова О. В. Менторство як ефективний чинник впливу на розвиток освітнього простору

Стаття присвячена розгляду менторства як важливого елементу сучасної вищої освіти, що сприяє підготовці соціально компетентних і конкурентоспроможних фахівців. Менторство є важливим інструментом

для формування професійних компетентностей, розвитку особистісних якостей і соціальної адаптації молодих спеціалістів. В Україні та за кордоном менторські програми активно використовуються для підвищення академічної успішності студентів, їх професійного зростання та підготовки до кар'єрних викликів. Менторство у вищій освіті виступає як процес підтримки та передачі досвіду досвідченими фахівцями (менторами) менш досвідченим особам (менті). Важливим аспектом менторства є індивідуалізація навчання та розвиток здібностей, що відповідають професійним вимогам.

У статті проаналізовано різні види наставництва: педагогічне, одноліткове та м'яке наставництво, кожен з яких відіграє важливу роль у розвитку молодих спеціалістів. Важливими принципами ефективного наставництва є довіра, індивідуальний підхід, активне слухання, зворотний зв'язок та повага до особистості менті.

Особливу увагу приділено професіограмі ментора, яка включає професійні, педагогічні, комунікативні та організаційні навички, а також морально-етичні якості. Це дозволяє наставникам ефективно організувати навчальний процес, надавати підтримку студентам та сприяти їхньому професійному і особистісному розвитку.

Дослідження підтверджують, що впровадження менторських програм у вищих навчальних закладах сприяє підвищенню якості освіти, забезпечує інтеграцію студентів у професійне середовище та розвиток їхніх компетентностей.

Ключові слова: освіта, ментор, менторство, менті, наставник, заклад вищої освіти, академічне наставництво, здобувач.

Shlieina L. I., Zimonova O. V. Mentoring as an effective factor of influence on the development of the educational space

The article is devoted to the consideration of mentoring as an important element of modern higher education, which contributes to the training of socially competent and competitive specialists. Mentoring is an important tool for the formation of professional competencies, the development of personal qualities and social adaptation of young specialists. In Ukraine and abroad, mentoring programs are actively used to increase the academic success of students, their professional growth and preparation for career challenges. Mentoring in higher education acts as a process of support and transfer of experience by experienced specialists (mentors) to less experienced individuals (mentees). An important aspect of mentoring is the individualization of learning and the development of abilities that meet professional requirements. The article analyzes different types of mentoring: pedagogical, peer and soft mentoring, each of which plays an important role in the development of young specialists. Important principles of effective mentoring are trust, an individual approach, active listening, feedback and respect for the personality of the mentee. Special attention is paid to the mentor's professional profile, which includes professional, pedagogical, communicative and organizational skills, as well as moral and ethical qualities. This allows mentors to effectively organize the educational process, provide support to students and promote their professional and personal development. Studies confirm that the implementation of mentoring programs in higher education institutions contributes to improving the quality of education, ensures the integration of students into the professional environment and the development of their competencies.

Key words: education, mentor, mentoring, mentee, tutor, higher education institution, academic mentoring, applicant.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2025 р.

Прийнято до друку 28.03.2025 р.

